

Cenný prameň aj praktická príručka

[Spytovali ste sa. Eds. Mislovičová, Sibyla – Vančová, Iveta. Bratislava: Veda 2017. 293 s. ISBN 978-80-224-1615-3.]

Rozsiahla kolektívna publikácia zameriavajúca sa na oblasť jazykovej kultúry má ambície slúžiť používateľom slovenského jazyka ako praktická príručka pri riešení častých otázok týkajúcich sa javov na všetkých jazykových rovinách. Kniha predstavuje kompendium vybraných výsledkov jazykovo-poradenskej činnosti sui generis, vychádza z bohatého materiálu publikovaného v etablovanom časopise *Kultúra slova*, ktorý vychádza už viac ako 50 rokov. Zahŕňa príspevky z rubriek *Spytovali ste sa* a *Rozličnosti*, v ktorých prevládajú kratšie žánrové formy odbornو-popularizačného charakteru a reagujú na priame otázky používateľov jazyka, ako aj na aktuálne problémy jazykovej praxe.

Na úvod treba poznamenať, že rozsah publikácie tohto typu je limitovaný, preto nie je z praktických príčin možné na ploche jednej knihy zaznamenať všetky jazykové otázky a problémy, s ktorými sa používatelia jazyka obracajú na lingvistov. Nevyhnutne tak editorok – S. Mislovičová a I. Vančová – pristúpili k selekcii rozsiahleho materiálu tak, aby bol výsledkom ich práce užitočný, podnetný a prehľadne spracovaný súhrn častých otázok a kvalifikovaných odpovedí. Selekcia vhodných príspevkov bola len prvým krokom práce editoriek. Nadväzovala na ňu redakčná úprava textov zahŕňajúca vynechanie neaktuálnych pasáží či odvolávok, ako aj nahradenie dobových oslovení. Texty prešli aj jazykovou korektúrou D. Guričanovej, ktorá staršie príspevky upravila podľa aktuálnych ortografických pravidiel. Zásahy zrealizované s citom a rešpektom k originálnym príspevkom jednotlivých autorov prispeli k aktualizácii celého vydania.

Mnohé jazykové otázky, ktoré riešia súčasníci, boli už dávnejšie spracované a vyriešené, preto je užitočné vracať sa aj k skôr publikovaným textom. Korešponduje s tým skutočnosť, že mnohé z vybraných príspevkov sú staršieho dáta, výnimkou preto nie sú ani texty zo 60. (počnúc rokom 1967), 70. či 80. rokov 20. storočia. Na druhej strane – na otázky jazykovej praxe týkajúce sa prevažne adaptácie neologizmov z rôznych hľadísk (pravopis, zaradenie do skloňovacích vzorov, štylistická platnosť a pod.) reagujú mno-

hé najaktuálnejšie príspevky z prvej a čiastočne aj z druhej dekády nášho storočia. Nepriamo sa tak demonštruje prirodzená povaha jazyka zahŕňajúca protichodné tendencie – živý jazyk vnímame ako systém, v ktorom pôsobí silná snaha o stabilitu a nemennosť, a súčasne v ňom prebieha neustály dynamický proces spojený s aktualizáciou jeho prostriedkov ako nevyhnutnej podmienky na zachovanie prirodzenosti jazyka a schopnosti plniť všetky funkcie, predovšetkým komunikačnú. Slovenčina sa ako každý živý jazyk v priebehu času mení, čo pozorujeme predovšetkým v obohacovaní a zmene slovnej zásoby, zároveň môžeme vnímať, že si zachováva svoju podobu, jedinečnosť. To naznačujú aj samotné editorky v predslove, v ktorom zdôrazňujú dynamické tendencie jazyka a nevyhnutnosť jazykových zmien.

Publikácia je členená prehľadne, príspevky sú zoskupené a radené podľa vybraných tematických okruhov so zreteľom na tradične vydeľované jazykové úrovne lingvistiky. Ide o jednotlivé kapitoly reprezentujúce konkrétne jazykové oblasti a témy (prevzaté slová, terminológia, lexikológia a slovotvorba, onomastika, ohýbanie slov, pravopis, štylistika, frazeológia, etymológia a i.) a ďalšie oblasti vyčlenené na základe konkrétnejšej typológie (správne a nesprávne lexikálne varianty, paronymá, skratky, predložkové väzby, slovosled) či zoskupené na základe oblastí, v ktorých sa s danou problematikou stretávame najčastejšie (preklad, školská prax). Niektoré konkrétne problémy sa pre nejednotnosť rôznych kritérií rozdelenia hľadajú náročnejšie (napr. otázky zo školskej praxe by sa dali zaradiť do jednotlivých jazykových rovín, vyčlenenie otázok týkajúcich sa písania čiarok v rozsahu dvoch príspevkov z oblasti pravopisu môžeme vnímať ako nadbytočné). Na druhej strane, vyhľadávanie konkrétnych javov a slov výrazne uľahčuje register výrazov na konci knihy, navyše s grafickým odlišením nespisovných slov a spojení. V závere publikácie sa nachádza krátke zhrnutie opisujúce zameranie, históriu a význam dlhoročne vydávaného periodika Kultúra slova, ktorého autorkou je S. Mislovičová, vedúca oddelenia jazykovej kultúry a terminológie a zároveň hlavná redaktorka tohto časopisu. Monografiu dopĺňa kompletný zoznam autorov príspevkov s bibliografickými údajmi všetkých publikačných jednotiek radených chronologicky.

Jadro kolektívnej publikácie tvoria príspevky 35 autorov publikovaných vo vedecko-popularizačnom časopise Kultúra slova. Príspevky sa tu uvádzajú v plnom rozsahu s nevyhnutnými zásahmi, ktoré sme už opísali.

Jednotlivé kapitoly sa začínajú stručnými vstupmi, ktorých cieľom je uviesť laického čitateľa do danej problematiky. Cenným prínosom publikácie je konfrontácia obsahu príspevkov so súčasne platnou normou a informácia o zachytení nových lexém a slovných spojení v aktuálnych lexikografických dielach (predovšetkým v prvých troch zväzkoch Slovníka súčasného slovenského jazyka) a v záväzných jazykových príručkách. Poznámky tohto charakteru sú v relevantných prípadoch uvedené bezprostredne za príspevkom.

Ako autori sa v publikácii prezentujú všetci doteraz pôsobiaci hlavní redaktori Kultúry slova: G. Horák, J. Kačala, M. Považaj a S. Mislovičová, ako aj väčšina výkonných redaktorov časopisu: I. Masár, E. Urbancová, S. Duchková a I. Vančová, členovia redakčnej rady a ďalší odborní prispievatelia, ktorí reagovali na aktuálne otázky jazykovej kultúry a komunikačnej praxe. Autorom najväčšieho počtu vybraných textov (57) je M. Považaj, dlhoročný hlavný redaktor, výkonný redaktor i člen redakčnej rady Kultúry slova. Veľkú časť textov tvoria odpovede súčasných pracovníčok oddelenia jazykovej kultúry a terminológie S. Duchkovej, D. Guričanovej, I. Hrubaničovej, K. Kálmánovej, S. Mislovičovej a I. Vančovej, ktoré majú bohatú prax v jazykovoporadenskej činnosti. Vďaka nej sa práca jazykovedcov a výsledky ich skúmania bezprostredne prepájajú s potrebami a otázkami širokej verejnosti.

Erudovanosť autorov a ich schopnosť pohotovo reagovať na aktuálne jazykové otázky, prístupný štýl vyjadrovania a uchopenie zložitých javov a tendencií zrozumiteľne a prehľadne sú nevyhnutnými predpokladmi na publikovanie relevantných odbornopopularizačných príspevkov. Tlačené médium Kultúra slova uverejňuje takto zamerané príspevky na svojich stránkach už desiatky rokov, vďaka čomu sa čitatelia časopisu môžu vzdelávať a kultivovať svoj prejav. Na margo poznamenajme, že nielen erudícia, ale nesporne i jazykový cit a intuícia autorom v mnohých prípadoch umožnili odhadnúť primeranosť nových jazykových prostriedkov a funkčnosť jazykových zmien. V poznámkach editoriek nájdeme často informáciu, že navrhovaný novotvar, prípadne slovotvorný variant sa v jazyku ujal a zachytávajú ho už aj moderné lexikografické diela. Jazykové zmeny môžu byť nevyspytateľné a vývoj jazyka sa odhaduje mimoriadne náročne, pretože v ňom pôsobia nielen vnútrojazykové, ale aj mnohé mimojazykové faktory.

Kvalifikovanosť a dlhodobá skúsenosť v jazykovoporadenskej činnosti väčšiny autorov článkov sa tak prejavuje aj v tomto aspekte.

V krátkosti sa pristavme pri spôsobe, akým sa používatelia jazyka obracali na jazykovú poradňu. Otázky jazykovej kultúry riešia, prirodzene, nielen pedagógovia, ale aj publicisti, redaktori, odborníci pôsobiaci v rôznych profesiách a oblastiach ľudskej činnosti. Niekedy vystupujú pod menom či iniciálami, inokedy sú len implicitne prítomní vo všeobecnom označení „čitatelia“. Často o radu prosia, ale aj žiadajú, iní sa znepokojujú konkrétnymi javmi objavujúcimi sa v jazyku či vyjadrujú nesúhlas s použitými prostriedkami. Nezriedka tiež konfrontujú počuté či videné so znalosťami, ktoré si osvojili ešte počas svojho štúdia na základnej či strednej škole. Poučenejší uvádzajú aj svoje skúsenosti s používaním konkrétnych jazykových prostriedkov v špecifických i bežných komunikačných situáciách, všimajú si slovníkové zachytenie problémových výrazov, navrhujú možné riešenia. Neujde však pozornosti, že často sú pýtajúci sa nekompromisní – hľadajú jediné správne riešenie aj tam, kde sú prípustné a bežne používané viaceré možnosti (napr. varianty, synonymá). V istých prípadoch si laici vytvárajú vlastné pravidlá a limity na používanie slov napríklad v obmedzených kontextoch a významoch alebo, naopak, rôznorodé javy vnímajú ako rovnorodé a očakávajú ich jednotné riešenie. Osobitne citlivo niektorí používatelia hodnotia neologizmy a prevzaté slová, ktoré vnímajú ako nesprávne či rušivé. Veľkým pozitívom ostáva, že čitateľ môže dobre zacielenými otázkami priniesť nové podnety na riešenie problémov jazykovej praxe, ako aj na obohatenie lexiky slovenčiny o potrebné neologizmy a termíny. Medzi čitateľmi a odpovedajúcimi, teóriou a praxou jazykovej kultúry tak vzniká inšpiratívna spolupráca a vzájomné obohatenie o cenné postrehy a podnety.

Radit' v rôznorodých jazykových otázkach výstižne, presne a zároveň odborné a vyčerpávajúce je snahou niekoľkých generácií odborníkov v oblasti jazykovej kultúry. Nazdávame sa, že dielo, ktoré vzniklo výberom príspevkov 35 lingvistov, je aj vďaka zodpovednému prístupu editoriek, redaktorov, jazykovej korektorky i technických spolupracovníkov cenným prameňom poznania jazykovej kultúry v širšom časovom horizonte.

Agáta Karčová